

лінгвістичний контекст свого інформаційного діяння, який є лише фоном його повідомлення. Лінгвістичним контекстом конкретного аналізованого висловлювання можуть бути, зокрема: 1) попередні висловлювання особи (у т. ч. й шляхом перепосту висловлювань інших осіб); 2) відомості, що повідомлялися іншими особами, у т. ч. співучасниками; 4) відомості у вербальній формі, що супроводжують процес повідомлення (зображення, плакати з написами, викрикувані гасла, дії осіб що знаходяться поруч з промовцем тощо). У такому разі контекст може входити в структуру заклику/заперечення як його обов'язкового елементу.

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-14>

Свінцицький Андрій

*кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,
директор Українського науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України*

Біла Вікторія

*доктор юридичних наук, доцент,
головний науковий співробітник (наукової установи)
Українського науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України*

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ КОНСТРУКЦІЇ ЗЛОЧИНУ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 111-1 КК УКРАЇНИ
«КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЛЬНІСТЬ»**

Уведення до Кримінального кодексу України нової статті 111–1 «Колабораційна діяльність» спричинила дискусію серед фахівців щодо ознак вчинення колабораційної діяльності та її юридичної конструкції. Як зазначають О. Кравчук та М. Бондаренко, ст. 111–1 КК України охопила значну кількість складів кримінальних правопорушень щодо

співпраці з державою-агресором, які, по суті, є різними складами кримінальних правопорушень, і в окремих випадках конкурують як між собою, так і з іншими складами злочинів, передбачених нормами КК України [1]. Зважаючи на кількість зареєстрованих кримінальних проваджень за ознаками вчинення колабораційної діяльності, виникає нагальна необхідність в узгодженні загальних підходів до розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111–1 КК України з іншими складами злочинів.

Найменше дискусій викликає визначення об'єкта злочину, передбаченого ст. 111–1 КК України – основи національної безпеки України. Хоча у літературі висловлюються думки щодо визначення додатковим об'єктом цього кримінального правопорушення життя і здоров'я людей та права власності [1]. Такі висновки зроблені з огляду на зміст ч. 8 ст. 111–1 КК України, де кваліфікаційною ознакою визнано вчинення дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків [2].

Проблеми об'єктивної сторони колабораційної діяльності в Україні були детально проаналізовані у працях [1; 3; 4; 5; 6], а тому зупинимось лише на тих проблемних аспектах, що впливають на кваліфікацію цього кримінального правопорушення. Перше, на що звертається увага, – це необхідність відмежування колабораційної діяльності від державної зради. Як зазначають В. Кузнецов та М. Сийплові: «зважаючи на певну подібність складів державної зради та колабораціонізму є проблема можливого ухилення зрадників від більш суворого покарання, оскільки покарання за більшість форм колабораціонізму є менш суворим, ніж покарання за державну зраду» [4].

Дійсно, більшість зі складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111–1 КК України можна віднести до поняття «перехід на бік ворога в період збройного конфлікту», яке визнано способом вчинення державної зради ст. 111–1 КК України. Детально питання відмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111 та ст. 111–1 КК України розглянуто у праці І.В. Берднік та М.Б. Головка, які, серед іншого, звернули увагу на таку основну відмінність: «державна зрада може вчинятися на користь будь-якої держави, а колабораційна діяльність – лише на користь держави-агресора» [6, с. 159].

Наступним проблемним аспектом юридичної конструкції об'єктивної сторони колабораційної діяльності є формулювання диспозиції ч. 4 ст. 111–1 КК України, а саме: «передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора» [2]. По-перше, в цій диспозиції об'єднано дві самостійні юридичні конструкції кримінально караного діяння: передача матеріальних ресурсів та провадження господарської діяльності. По-друге, ці норми конкурують з приписами ст. 111–2 КК України «Пособництво державі-агресору», якою встановлено кримінальну відповідальність за «Умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, ... з метою завдання шкоди Україні шляхом: ...; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора» [2]. З приписами ст. 111–2 КК України також конкурують і норми ч. 7 ст. 111–1 КК України в частині добровільної участі громадян України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України [2].

Звернемо увагу на недоцільність актуалізації питання конкуренції норм ч. 4 ст. 111–1 КК України та ч. 3 ст. 260 КК України «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань», якою вводиться відповідальність за фінансування, постачання зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки, не

передбачених законом воєнізованим або збройним формуванням [2; 4]. В останньому випадку мова йде про взаємодію із тими воєнізованими або збройними формуваннями, діяльність яких не передбачена законодавством ані України, ані іншої держави, ані нормами міжнародного гуманітарного права. Крім того, кваліфікація злочину, передбаченого ст. 260 КК України не залежить від вчинення діяння в умовах воєнного стану, збройної агресії проти України.

Аналіз окреслених неузгодженостей норм КК України свідчить про необхідність визнання основними кваліфікаційними ознаками колабораційної діяльності місця – тимчасово окуповані території України, та обставин вчинення злочину – збройна агресія проти України, воєнний стан. Внесення відповідних змін до законодавства уможливить чітко відмежування складів злочинів, передбачених ст. 111, ч. 2, 4, 7 ст. 111–1, 111–2 КК України.

Ще одним проблемним аспектом кваліфікації колабораційної діяльності є відмежування складів кримінальних правопорушень передбачених ч. 1 ст. 111–1 КК України та ст. 436–2 КК України «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» [2]. Конструкція об'єктивної сторони цих злочинів схожа. В обох випадках йдеться про виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії проти України. Однак ст. 436–2 КК України чітко визначає збройний конфлікт, виправдовування або заперечення якого є кримінально караним діянням, тоді як норми ч. 1 ст. 111–1 КК України потенційно мають більш широку дію. Більше того, кваліфікаційною ознакою злочину, передбаченого ч. 1 ст. 111–1 КК України виступає публічне заперечення, тобто поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації [2]. Ст. 436–2 КК України відповідних ознак не встановлює.

Наступним елементом складу злочину, передбаченого ст. 111–1 КК України є суб'єкт кримінального правопорушення. О. Кузьменко зазначає, що особа злочинця законодавцем визначена відповідно до форм вчинення колабораційної діяльності, а саме: 1) громадянин України (ч. 1–3, 5, 7 та 8 ст. 111–1 КК України); 2) іноземець чи

особа без громадянства (ч. 4, 6 та 8 ст. 111–1 КК України); 3) юридична особа (вчинення будь-якої із зазначених протизаконних дій від імені юридичної особи її уповноваженою особою) [3, с. 339]. За суб'єктом злочину додатково розмежовується склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111–1 КК України та ч. 1 ст. 436–2 КК України. У першому випадку йдеться виключно про громадян України, у другому – і про іноземців та осіб без громадянства. Загалом віднесення до суб'єкта злочинів, передбачених ст. 111–1 КК України іноземців та осіб без громадянства є достатньо дискусійним, зважаючи на визначення колабораціонізму як усвідомленого, добровільного та зумисного співробітництва з ворогом (окупаційною владою) у його інтересах і на шкоду своїй державі та її союзникам [1; 3, с. 336; 7]. Саме поняття колабораціонізму логічно стосується передовсім громадян України [1].

Суб'єктивна сторона колабораційної діяльності характеризується умислом. О. Кравчук та М. Бондаренко зазначають, що у низці складів кримінальних правопорушень за ч. 2, 5, 7 ст. 111–1 КК важливе значення має встановлення факту добровільності співпраці з окупаційною владою, оскільки вчинення відповідної діяльності під будь-яким тиском зумовлює відсутність складу кримінального правопорушення [1]. Зі свого боку, В. Кузнецов та М. Сийпловіч зазначають, що вказівка на «добровільність співпраці» у названих частинах ст. 111–1 КК України є недоцільною, оскільки вчинення дій під впливом фізичного чи психічного примусу (ст. 40 КК України) може мати різну кримінально-правову оцінку: від пом'якшення відповідальності до її виключення [4].

Окреслена проблематика юридичної конструкції колабораційної діяльності у законодавстві України є лише частиною питань, які потребуватимуть розв'язання. У розмежуванні більшості з названих кримінальних правопорушень важливу роль відіграватиме судова практика.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кравчук О., Бондаренко М. Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 КК. ГО «Вектор прав людини». Київ, 2022. <http://hrvector.org/podiyyi/22-03-20-mbo>

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>
3. Кузьменко О. В. Особливості криміналістичної характеристики колабораційної діяльності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 336–339.
4. Кузнецов В.В., Сийплові М.В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/40900/1>
5. Письменський Є.О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти) : наук. нарис. Сєверодонецьк : СПД Румянцева Г.В., 2020. 121 с.
6. Берднік І.В., Головок М.Б. Основні орієнтири відмежування колабораційної діяльності від суміжних складів кримінальних правопорушень. *Нове українське право*. 2022. № 2. С. 156–162.
7. Грабовський С.І. Колабораціонізм. Енциклопедія Сучасної України : електронна версія / гол. редкол. : І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=4446

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-15>

Топчій Василь Васильович

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
директор Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
м. Ірпінь, Україна*

**МОЖЛИВІ ЕКСПЕРТИЗИ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ, ЯКЕ МІСТИТЬ
ОЗНАКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

15 березня 2022 року набув чинності Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну